

Riigikogu esimehe Ene Ergma ettekanne kohtunike foorumil
12. mail 2011

Austatud Riigikohtu esimees, õiguskantsler, Riigikogu liikmed, head foorumist osavõtjad!

Kõige pealt, ilusat kevadpäeva kõigile ilusas Tartus!

Riigikohtu esimees palus mind täna esineda siin neljandal kohtunike foorumil tervitussõnavõtuga ning juhatada õigusmõistmise teemasid ausalt ja avameelselt käsitlevad arutelud sisse rahvaesinduse vaatevinkli tutvustamisega.

Üks Riigikogu esimehe põhiülesandeid on esindada parlamenti kui institutsiooni, kuid selle institutsiooni olemuse ja toimimise põhimõtted ei võimalda Riigikogu esimehel esineda parlamendi nimel sisuliste, programmiliste seisukohtadega ühe või teise eluvaldkonna arengutest.

Riigikogu otsustused on kirjutatud seadustesse, mis hetkel kehtivad. Need otsused on sündinud pikaajalise ettevalmistava töö ja põhjalike vaidluste järel ning poliitiliste jõudude vaheliste kompromisside tulemusel.

Olen kindel, et ühes on rahvaesindajad, kuulugu nad millisesse fraktsiooni tahes, ühel meelel. Me soovime ausat, õiglast ja tõhusat kohtumenetlust, mis oleks kättesaadav kõigile, kes kohtulikku kaitset ka tegelikult vajavad. Me soovime, et kohtunik oleks ühiskonnaliikmete seas tarkuse ja aususe võrdkuju. Me soovime, et kohtud näeksid kohtumenetluses ka tavalist inimest ning mõistaksid, et õigusmõistmine ei ole asi iseenesest, professionaalne väljakutse kohtunikele endile vaid ennekõike ikka õigluse jalule seadmine. Need on sihid, mille nimel peab enesestmõistetavalt töötama ka rahvaesindus. Meie ülesanne on jälgida kohtupraktikat ning olla kursis kohtumõistmise probleemidega. Rahvaesindaja roll eeldab valmisolekut, kuulata inimeste muresid ning püüda leida neile lahendusi. Parlamendi panus seisneb ka pidevas menetlusseaduste täiustamises ning kohtusüsteemi korrastamises. Ja pange tähele, ma ei pea silmas seaduste muutmist muutmiste pärast, vaid vajadust ja võimalust käia kaasas ühiskonna arengutega.

Riigikogu on viimastel aastatel kritiseeritud sellepärast, et ta liiga kergekäeliselt annab heakskiidu eelkõige valitsuse esitatavatele ettepanekutele muuta olemasolevaid seadusi ja et me nõustume valitsuse algatatud reformidega, mille vajalikkus on teinekord vägagi küsitav. Mõistagi raskendavad pidevad muudatused kehtivas õiguses mitte üksnes kodanike ja ettevõtjate elu vaid õigusemõistmist. Ma ei oleks päris aus, kui väidaksin, et ma selle kriitikaga kasvõi osaliselt ei nõustu. Jah, seadused peavad ajaga kaasas käima. Ideaalis lausa suunama ühiskonna arengut ning seetõttu on töö õiguskorra arendamisel paratamatu. Samas on tõsi, et Riigikogu peab üles näitama suuremat nõudlikkust esitatavate eelnõude suhtes.

Rahvaesindajatel on kohustus hoolikalt uurida, kas üks või teine muudatus on tõepoolest põhjendatud. Kas pakutavad abinõud ikka tegelikult vastavad ühiskonna vajadustele ja viivad eesmärgini, kas õigusnormide eeldatavat mõju on piisavalt hinnatud ja adekvaatselt kirjeldatud. Seadused ei pea tegema täitevvõimu ametnike tööd kergemaks vaid korraldama ühiskondlikku elu, sealhulgas inimese ja riigi vahelisi suhteid kodanike ja ettevõtjate jaoks parimal võimalikul viisil.

Olgu siinkohal märgitud, et Riigikogu eelmise koosseisu viimane otsus oli kiita heaks Riigikogu ettepanekud valitsusele õiguspoliitika kujundamiseks 2011-2018. Selle dokumendiga väljendas Riigikogu oma tahet tõsta seaduste kvaliteeti ning muuta õigusloome

protsess avatumaks ja korrapärasemaks. Riigikogu soovis, et valitsus senisest enam analüüsiks kavandatavate õigusnormide vajalikkust ning hindaks saavutada tahetavat mõju. Ka kujunenud kohtupraktika peab saama seaduse loojate poolt austusväärsema kohtlemise osaliseks. Oleks rumal heita kergekäeliselt kõrvale kohtunike aastatepikkune töö õigusnormide sidumisel igapäevaelu tegelikkusega.

Nagu mainisin, tuleb parlamendil kaasajastada nii kohtumenetlust kui kohtukorraldust puudutavat õigusraamistikku. Riigikogu eelmise koosseisu volituste ajal esitati Riigikogu menetlusse kohtute seaduse eelnõu, mille väljatöötamisest võttis osa suur hulk kohtunikke. Eelnõu oli Riigikogu menetluses rohkem kui aasta, kuid selle aja jooksul ei jõudnud see isegi esimesele lugemisele. Kas see näitab, et Riigikogul puudub huvi kohtuvõimu probleemide vastu? Ma ei arva nõnda. Pigem võib väita, et eelnõuga plaanitud muudatused kohtukorralduses olid sedavõrd olulised, et väljapakutud lahenduste läbivaidlemine ning äratundmisele jõudmine uuenduste vajalikkusest nõudnuks rohkem aega kui see aasta, mis valimiseni jäänud oli. Ilmselt ei vaidle keegi vastu, et ühe võimuharu reformi läbiviimiseks on tarvis Riigikogus esindatud poliitiliste jõudude suurt üksmeelt. Veel parem – konsensust. Usun, et Riigikogu sellel koosseisul on võimalik jätkata tööd kohtute seaduse eelnõu kallal sealt, kus eelmine koosseis lõpetas.

Head kohalviibijad!

Nüüd seadusandja ja kohtuvõimu koostööst võimude lahususe ja tasakaalustatuse kontekstis. Parlamendil ja kohtutel on palju kokkupuutepunkte. Oleme seatud tööle Eesti inimeste huvides eri võimuliigi funktsioone täites. Kohus mõistab õigust Riigikogu loodud seadusnormide alusel, ent samal ajal peab kontrollima nende normide vastavust põhiseadusele. Kohtul on põhiseadusega antud voli seadusandja loodut korrigeerida, kui põhiseadusega lubatu piiridest on üle astunud. Mõnikord seab kontrollkohustus kohtu, eelkõige Riigikohtu olukorda, kus tal on lihtne heita ette seadusandja pädevusse sekkumist. On tõsi, et iga kaalumisosustust võib teataval määral pidada poliitiliseks otsuseks, mida mõjutavad otsustajate elukogemus, maailmavaade, tõekspidamised. Võib isegi küsida, mille poolest siis kohtu kaalumise tulemusel langetatav otsus parlamendi omast õigem on? Tegemist on siiski kahe võimuharu vahelise tööjaotusega, mis toetub aastal 1992 sündinud kokkuleppele meie riigi korralduseks.

Kuigi Riigikogu on Eesti Vabariigis ainus vahetult rahva poolt valitus asutis, peavad ka tema otsused olema kohtus vaidlustatavad. Muul moel ei oleks inimeste õigused kaitstud. Ei saa kuidagi väita, et Riigikogu ei kaalu seadusnormide loomisel nende kooskõla põhiseadusega või veelgi enam, suhtuks põhiseaduses sätestatusse hoolimatult. Põhiseaduspärasuse kontroll on seadusloome parlamentaarse etapi lahutamatu osa. Ent kõiki elus asetleidvaid juhtumeid ei suuda ette näha ka kõige targem seadusandja. See, et mõned seaduse sätted osutuvad põhiseadusvastaseks, on paratamatu. Mõnikord võibki vastuolu ilmsiks tulla alles konkreetse kohtuvaidluse raames.

Arvestada tuleb sedagi, kuidas otsused Riigikogus sünnivad. Kollegiaalses-poliitilises institutsioonis on loomulik arvamuste paljusus ja seda ka põhiseadusest arusaamise osas. Ka Riigikohtu otsustega põhiseaduslikkuse järelevalve asjades kaasnevad sageli vähemusse jäänud kohtunike eriarvamused. Vaatamata eelnevalt öeldule ei saa ma eitada, et nii mõnigi kord pidanuks parlament regulatsioonide põhiseaduspärasust põhjalikumalt analüüsima. Paraku on see jäetud tegemata kas tõsise poliitilise vastasseisu, majanduslikus olukorrast tingitud menetlustempo või täitevvõimu spetsialistide liigse usaldamise tõttu. Nii näiteks oleme täna silmitsi olukorraga, kus Riigikohus on öelnud et: „Seadusandja peaks tulevaste

vaidluste vältimiseks ja kohtukulude normaliseerimiseks kiiremas korras üldisemalt, süstemaatiliselt alandama riigilõivumäärasid“.

Kokkuvõtvalt leian, et seadusandliku- ja kohtuvõimu koostöö põhiõigusi austava ja ühiskonna vajadusi silmas pidava õiguskorra arendamisel toimib küllalt hästi. Kohtud teevad seda, milleks põhiseadus neid kohustab, respektuerides seejuures seadusandja mänguruumi ulatuses, milles põhiseadus seda lubab. Parlament omalt poolt annab parima, et täita põhiseaduslikkuse järelevalve asjades tehtud otsuseid, viies seadusi kooskõlla põhiseadusega ning jälgides õigusloomes Riigikohtu antud tõlgendusi.

Austatud kuulajad! Eelöelduga püüdsin põgusalt lahti mõtestada rahvaesinduse ja kohtuvaimu vaheliste suhete olemust, hinnata hetkeolukorda ning avada probleemide põhjusi. Võimalik, et ühest või teisest teemast tuleb juttu ka järgnevates ettekannetes.

Soovin neljandast kohtunike foorumist osavõtjatele sisukat mõttevahetust ja suur tänu, et kuulasite.